

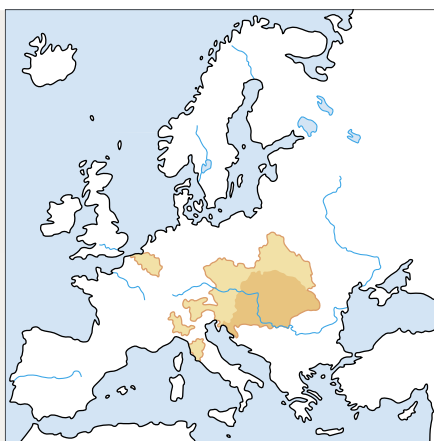
Magyarország a XVIII. században és a XIX. század első felében

II. fejezet

cséh hercegre emlékeztet, aki rövid időre el tudta foglalni a várat.) A vár központi, négyszögletes része (magja) középkori építmény, eredetileg árok vette körül. A török kor előtt egy tornya volt, majd mind a négy sarkán tornyot emeltek. Ez adja a Duna fölött körülbelül 80 méterrel emelkedő vár jellegzetes képét. A légi felvételen jól látható a négytornyú vár, a külső falrendszer és az utóbbihoz illeszkedő hosszú épület. Csaknem három évszázadon keresztül Pozsony várában őrizték a Szent Koronát. Az ország három részre szakadását követően Pozsony városa volt a Magyar Királyság királyi székhelye, azaz fővárosa. Szinte kivétel nélkül itt tartották a magyar országgyűléseket – egészen 1848-ig. A város főtemplomában koronázták a magyar királyok többségét.

Hol járunk?

1 A Pragmatica Sanctio (pragmatika szankció). III. Károly Habsburg király az 1722–1723-as pozsonyi országgyűlésen fogadtatta el a magyar rendekkel a Habsburg-ház nőági örökösödési jogát, így az örökös tartományokon kívül immár Magyarországon is ez érvényesült. A Pragmatica Sanctio, a magyar történelem egyik leghíresebb törvénye 1918-ig meghatározta Magyarország helyzetét a Habsburg Birodalomban.

Örökös tartományoknak nevezték a Habsburg Birodalom nem magyar területeit, tehát Ausztriát, Csehországot, Morvaországot, Tirolt stb., azokat a területeket, ahol örökösen a Habsburg-család uralkodott.

• Milyen esetben lép életbe a nőági örökösödés?

• Korábbi ismereteid alapján mondj más uralkodócsaládból származó magyar királyt!

Mária Terézia • A királynő 1765 után nem hívta össze az országgyűlést. Hány esztendeig tartott Mária Terézia önkényuralma?

10. Hazánk a Habsburg Birodalomban

A történelem tudománya megkülönböztet a fejlődésben központi szerepet játszó területeket (centrum) és olyanokat, amelyek valamiért ezen kívülre szorultak (periféria).

Magyarország a török elnyomás után, a XVIII. században inkább az utóbbiak közé tartozott.

- Mit gondolsz? Anglia és Franciaország hová tartozhatott?

Nő a magyar trónon

• A magyar királyság kilencszáz éve alatt összesen két királynő uralkodott. Ismételj! Ki volt az első; miért és milyen feltételekkel mondott le a magyar koronáról? (6. osztályos tankönyv, 87. oldal)

Mária Terézia (1740–1780) Magyarország Habsburg-családból származó legnépszerűbb uralkodója volt. Apjának, III. Károlynak nem született fia. Károly király a magyar rendi országgyűléssel elfogadtatta a Habsburg-ház nőági öröklését. Ezt szinte az összes európai állam nemzetközi szerződéseiben elismerte. **1**

Leánya, Mária Terézia így Magyarország királynője lett. Koronázása után mégis azonnal kitört a háború: Poroszország a terü-

„Életünket és vérünket!” – elképzelt jelenet a rendek felajánlásáról. • Valójában a királynő nem vitte magával az országgyűlésre a kisgyermekét. Mit fejezett ki a festő azzal, hogy a képen szerepel a kicsiny trónörökös is?

letszerzés reményében hadüzenet nélkül megtámadta Ausztriát. A királynő nagyrészt a magyar rendek által nyújtott katonai segítséggel tudta megmenteni a trónját. **2**

• Mi lehetett a porosz támadás ürügye, és mi a valóságos oka?

📍 A koronázó város ekkor Pozsony volt. Keresd meg a történelmi atlaszban! (21/a)

• Nézz utána, mely városokban tartottak a középkorban királykoronázást Magyarországon! Mikortól és miért lett Pozsony a koronázó város? (Segít a tankönyv 39. és a hetedikes tankönyv 10. leckéje.)

📍 Keresd meg Pozsony városban az Országház épületét! (21/b)

Az ország benépesítése

• Mi az oka annak, hogy az elmúlt 150 évben Magyarország egy része elnéptelenedett?

A török kiűzése után szinte azonnal elkezdtek benépesülni az országnak a harcokban elnéptelenedett területei: **3**

1. Egyrészt az országon belüli **belső vándorlással**. A sűrűn lakott területekről, amelyeket nagyrészt megkíméltek a háborúk, sok paraszt átköltözött a ritkán lakott országrészekbe, hiszen itt rengeteg szabad földet találtak. A töröktől visszaszerzett területek földesurai persze örültek a földet művelő új munkáskezeknek.

2. Másrészt a bécsi udvar támogatta a külföldről történő **betelepítéseket**. Az ország több területére németek érkeztek, akik átköltözésükért cserébe évekre adómentességet, házat, egyéb kedvezményeket kaptak. Így jöttek létre Magyarország úgynevezett „svábok” lakta területei, például Buda környékén.

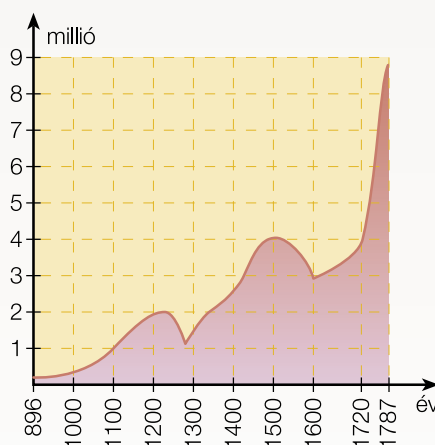
2 „Életünket és vérünket!” II. (Nagy) Frigyes porosz király idején vált Poroszország nagyhatalommá. Itt hozták létre Európa legnagyobb és leghatalmasabb állandó, sorozott hadseregét. A király az állam bevételeinek nagy részét a hadsereg fejlesztésére fordította.

„Mit jelent a kötelezettség a jó alkalomhoz képest?” – kérdezte Frigyes Mária Terézia uralkodásának kezdetén. A porosz uralkodó a 23 éves királynő országaira támadt, és el is foglalta egyik részét (Sziléziát). Válságossá vált a Habsburg-dinasztia sorsa. Az ifjú királynő gyászruhában jelent meg a magyar országgyűlésen Pozsonyban, és a „lovagias magyarok” segítségét kérte. A magyar rendek „Életünket és vérünket!” (latinul: „Vitam et sanguinem!” – vitam et szángvínem) felkiáltással álltak a súlyos helyzetbe került királynő mellé. Magyarország ötvenezres sereggel segített megmenteni a Habsburg Birodalmat.

• Magyarázd meg, mit jelentenek Frigyes mondatában a „kötelezettség” és az „alkalom” kifejezések!

3 Egy angol diplomata felesége a XVIII. század elején ilyenek látta Magyarországot: „valóban nincs a világon szomorúbb, mint Magyarországon utazni, kivált ha meggondoljuk, hogy hajdan a legnagyobb virágzásnak örvendett, míg ma ilyen nagy területen embert is alig látni.”

• „Hajdan a legnagyobb virágzásnak örvendett...”. Melyik korra célozhatott az asszony?

Magyarország népességének alakulása a honfoglalástól a XVIII. századig (szakszóval ez az úgynevezett demográfiai görbe)

• Magyarázd meg a grafikon görbéjének emelkedő és süllyedő szakaszait!

4 A burgonyát eleinte bizalmatlanul fogadták a magyar parasztok. „Ami Bécsből jön, az csak árthat” – gondolták. Ráadásul fogyasztása több megbetegedést is okozott, mert eleinte nem a krumpli gumóját, hanem a levelét és a termését fogyasztották, az pedig mérgező.

A bécsi udvar – egy régi történet szerint – a következő csellel népszerűsítette a burgonya termelését: A falvak határában egy-egy területet burgonyával vetettek be, majd katonákkal olyan szigorúan őriztették, mintha kincsre vigyáztak volna. Fölfigyeltek erre a környékbeli parasztok, és éjjelente el-elcsenték a burgonyatöveket, hogy elültessék a saját telkükön. Így hamarosan az egész országban elterjedt ez a növény, amely ma is az egyik fő táplálékunk.

Választékosan burgonyának, a köznapin beszédben inkább (egy német szó után) krumplinak nevezzük. Erdélyben többnyire pityóka a neve.

• Mikor és honnan került Európába a krumpli?

• Mondj más növényeket, amelyek ebben az időben terjedtek el Európában! Segítenek a képek!

• Mi a két- és háromnyomásos gazdálkodás? (6. osztály)

• Mi a különbség a nyomásos gazdálkodás és a vetésforgó között?

• Európa mely területein tértek már át a vetésforgóra?

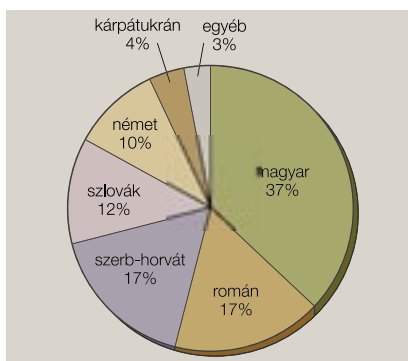
5 A jobbágyok terhei a XVIII. században a következők voltak:

– Az állami adók. Ezek egyrészt a hadsereghez kapcsolódtak: a katonák ellátása (porció), beszállásolása, szállítása (forspont); másrészt az országgyűlések és a vármegyék költségei.

– A hadiadó. (Ez nagyon magas volt. Egy közepes méretű jobbágygazdaság után a hadiadó egy jó ló árának harmadát-felét tette ki.)

– Az egyházi tized.

– A földesúri tized (kilenced), a robot és a kötelező ajándék.

Magyarország nemzetiségi összetétele 1842-ben • Állítsd csökkenő sorrendbe a népeket az arányuk szerint! A könyv szövege a magyarság arányát 50% körül jelöli meg, a diagram ennél kevesebbet mutat. A különbséget a vizsgált terület nagysága okozza. Egy terület ugyanis külön királyság volt, de a magyar koronához tartozott. Melyik ez a terület?

3. A szervezett telepítéseken kívül románok, szlovákok és szerbek vándoroltak be az országba, jobb életfeltételeket keresve. Erdélyben ekkor került többségbe a románság.

Magyarország a XVIII. században soknemzetiségű országgá vált: a magyarok aránya alig érte el a lakosság 50%-át. (Ez az arány Mátyás király uralkodása idején kb. 80% volt.)

• Merről vándoroltak be Magyarországra: a románok; a szlovákok és a szerbek? (Történelmi atlasz 19/a)

• Magyarországon mely területein éltek a különböző nemzetiségek? (Történelmi atlasz 19/b)

A mezőgazdaság fejlődése

A magyar gazdaság fő ága változatlanul a mezőgazdaság volt. Jellemző maradt a háromnyomásos – sőt, az elmaradottabb területeken a kétnyomásos – gazdálkodás.

A földesurak igyekeztek terményeiket – elsősorban a gabonát – a birodalom nyugati tartományaiban értékesíteni. A gabonatermeléshez mind nagyobb mértékben vették igénybe a majorságok területén robotoló jobbágyok munkáját. Sokszor úgy növelték a majorsági területet, hogy a jobbágyoktól elvették a föld egy részét. Így egyre több jobbágy maradt telek nélkül, vagy sokan csak piciny töredékekkel rendelkeztek. Őket **zselléreknek** nevezzük.

• Mi a majorság és a robot? (6. osztályos tankönyv, 2. lecke)

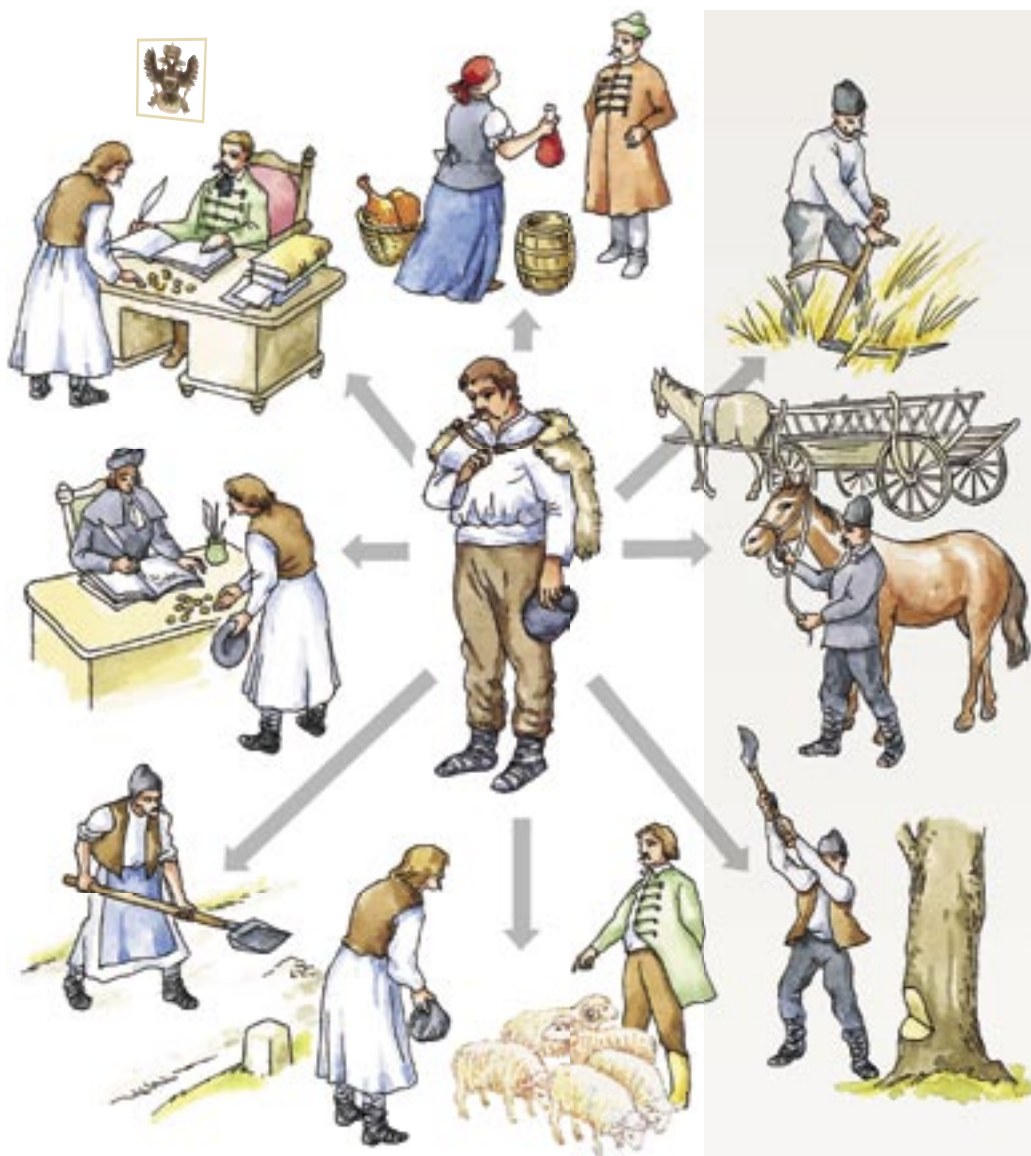
A jobbágyok helyzetének nehezedését, a robot növelését és a jobbágytelkek csökkentését a bécsi udvar sem nézte jó szemmel, hiszen birodalmi érdek volt a magyar mezőgazdaság fejlődése. Csak ez tudta ellátni az iparosodottabb osztrák és cseh tartományokat olcsó és jó élelmiszerekkel.

A magyar mezőgazdaság fejlesztésére a királyi udvar több intézkedést is tett. Új növény- és állatfajtákat népszerűsítettek. Ekkor terjesztették el hazánkban a burgonya-, a kukorica- és a rizstermelést. **4**

A jobbágyok terheinek csökkentésére Mária Terézia **úrbérrendezést** hajtott végre, azaz kiadta az úrbéri rendeletet. **5** **6** Ebben a földesúrnak járó ingyenmunkát, a **robotot heti két napra** korlátozta. Ha a jobbágy állattal (ökörrel vagy lóval) ment dolgozni, ez heti egy napra csökkent. (Korábban előfordult, hogy a robot heti négy-öt napot is kitett!) **7**

• Magyarázd meg a fogalmat: „úr-bér”! Miért tartozott „bér-rel” a jobbágy az urának?

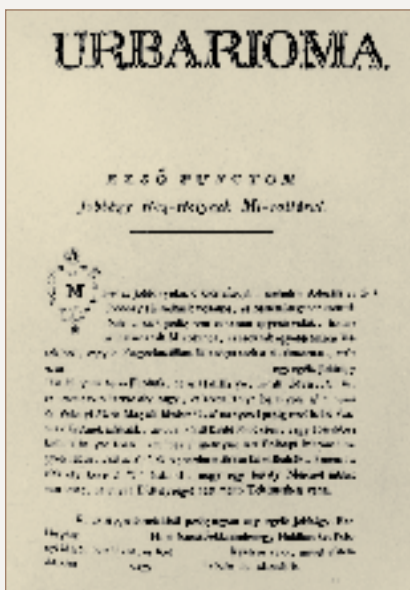
• Miért nem termeltek Magyarországon burgonyát és kukoricát az Árpád-korban?

A jobbágyok terhei a XVIII. században • magyarázd meg az ábra alapján, hogyan fokozódtak a jobbágyok terhei a XVIII. században? Nevezd meg közülük minél többet!

6 Az úrbéri rendelet a szolgáltatásokat jobbágytelkekre szabta meg. A rendelet szabályozta a jobbágyok egyéb terheit is – így elejét vette a földesúri önkényeskedésnek.

Mária Terézia uralkodása alatt özönlöttek a bécsi udvarhoz a parasztság kérvényei, amelyekben alázatos hangon terheik könnyítését kérték. Az egyik így fejeződik be: „ezért is országunk kegyes királynője, Mária Terézia lábai csókolásával folyamodunk nemes Vas vármegyében Draskovics Leopoldina földesasszonyunk összes jobbágyai.” A királynő – és tanácsosai – sokszor fogadták is a paraszti küldötteket. „Ezeket a szegény parasztokat túlságos terhekkel sújtják” – állapította meg többször is az őszintén megghatódott királynő.

Az úrbéri rendelet egy lapja • „Fordítsd le” mai nyelvre az alcímet!

7 Tudod-e, miért kurta a kocsmá Petőfi versében?

„Falu végén kurta kocsmá,
Oda rúg ki a Szamosra...”

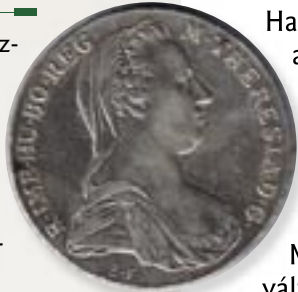
(Falu végén kurta kocsmá)

Azért, mert ebben a korban a parasztok saját borukat nem egész évben, csak kurta (tehát rövidebb) ideig mérhették ki a falu kocsmájában, az év többi részében a földesúr volt a borkimérés joga (és persze a haszna). Az úrbéri rendelet ezt is szabályozta: a parasztok bormérési joga Szent Mihály napjától (szeptember 29.) Szent György napjáig (április 24.) tartott. Az egész éves borkimérést a Mária Teréziát követő király engedélyezte – róla a 12. leckében tanulunk.

Tudod a verset folytatni? Ha nem, olvasd el!

Mária Terézia korabeli pénzérme

• *Miért gátolták a magas vámok az iparcikkek behozatalát (importját)?*

8 Világszerte ismert volt a „borok királya, a királyok bora” – a *tokaji aszú*. Az orosz cár például külön megbízottakat tartott Tokajban a legjobb borok felvásárlására.

Az ipar és a kereskedelem

Hazánkban az ipar megmaradt a **céhes** formáknál, csak a fejlettebb nyugati területeken alapítottak néhány manufaktúrát. Nem volt ehhez sem elegendő tőke, sem elegendő szabad munkaerő. Magyarországon a parasztok változatlanul **jobbágy** sorban éltek, még ha helyzetük könnyebb is volt, mint a középkorban.

- *Honnan volt elegendő tőke és szabad munkaerő Európa fejlett területein, például Angliában?*
- *Mi a különbség a céh és a manufaktúra között?*

A bécsi udvar is arra törekedett, hogy Magyarországon ne az ipar, hanem a mezőgazdaság fejlődjön. Céljukat ennek megfelelő **vámokkal** érték el. *A birodalom határain túlra vitt magyar mezőgazdasági cikkekre nagyon magas vámot vetettek ki.* Így a kereskedőknek nem

Oszlopos asztali óra szüretábrázolással (1780–1790) • Figyeld meg az órát! Ha napjaink óráit vesszük figyelembe, melyik mutató hiányzik róla? Mit gondolsz, miért?

érte meg oda vinni ezeket a terméket. Érdemesebb volt a birodalom határain belül kereskedni. Ugyanakkor magas vámot kellett fizetni a külföldről behozott iparcikkekért.

Így Magyarországon a mezőgazdaság ismét komoly fejlődésnek indult, ám az ipar rovására. Magyarország megmaradt a „birodalom éléskamrájának”.

Legfontosabb külkereskedelmi cikünket, a gabonát a Duna vizén szállították az ország határain túlra. Ezen kívül rengeteg szarvasmarhát hajtottak ki az országból. A magyar bor is igen közkedvelt volt Európában. 8

A tokaji szőlőhegy ábrázolása egy burnótszencen (XVIII. század vége) • Nézd meg a Magyar értelmező kéziszótárban, mi a burnót!

Hazánk a Habsburg Birodalomban

A nőági trónöröklés törvénye → Mária Terézia (1740–1780) → Poroszország háborút indít.

Az ország egyenletes benépesítése:

- belső vándorlás a ritkán lakott területekre;
 - szervezett betelepítések;
 - bevándorlás.
- Úrbérrendezés.

Vámrendelet. → A mezőgazdaság gyorsan, az ipar alig fejlődik.

Összefoglaló kérdések

1. *Miért tört ki háború Ausztria és Poroszország között?*
2. *Milyen okoknak köszönhető, hogy ismét lakottá váltak Magyarországnak a török korban elnéptelenedett területei?*
3. *Hogyan vált hazánk soknemzetiségű országgá?*
4. *Kik a zsellérek? Miért vált egyre több jobbágy zsellérré?*
5. *Mi az úrbéri rendezés lényege?*
6. *Miért volt sokkal gyorsabb hazánkban a mezőgazdaság fejlődése, mint az iparé?*

11. A felvilágosult önkényuralom

*A XVIII. század második fele Magyarországon
a felvilágosult önkényuralom idősza.*

*Az uralkodó egyeduralmat gyakorolt, de a felvilágosodás
szellemében kiadott rendeletekkel kormányzott.*

- *Mi a különbség a törvény és a rendelet között? Melyik szerv adja ki az elsőt; ki adja ki a másodikat?*

A társadalom a XVIII. században

Magyarországon körülbelül minden huszadik ember volt **nemes**. Nem alkottak egységes társadalmi csoportot, nagyon különbözően éltek. A főnemesség köréből kerültek ki az ország főméltóságai. Pompás kastélyokat, palotákat emeltek, fényes bálakat rendeztek. **1**

A köznemesség (tehát a középnemesség) szerényebben élt az ősi, családi birtokon. Vendégeskedéssel, vadászattal, politizálással töltötték idejüket. Mária Terézia a köznemességből származó tehetséges ifjak számára Bécsben magyar nemesi testőrséget szervezett. **2**

1 Az ősi főnemesi famíliák (Batthyányak, Zichyek, Erdődyek stb.) *mellett új családok tűntek fel az arisztokraták között.* A töröktől visszafoglalt területeken az udvar nagybirtokokkal jutalmazta a harcokban kitűnt tiszteket. Ekkor emelkedett fel például Grassalkovich (grassalkovics) Antal, aki kisnemesből előbb grófi, majd hercegi rangra jutott. Gödöllőn pompás barokk kastélyt épített. Hasonló karriert futott be az Andrássy család is.

Mária Terézia is vendégeskedett a gödöllői kastélyban. A királynő nagyon szeretett lovasszánon utazni, ezért – hó akkor nem lévén – egy Gödöllőn elterjedt történet szerint Grassalkovich Antal sóval szóratta fel a kastélytól a máriabesnyői kegyhelyhez vezető utat, hogy a királynő szánon tehesse meg azt előkelő vendégével.

2 *A magyar nemesi testőrség.* A testőrségben az ifjak művelődhettek, megismerhették a birodalmi főváros életét, az udvari szokásokat, új eszmékkel találkozhattak. *A felvilágosodás* gondolatai jórészt az ő közvetítésükkel kerültek Magyarországra. A nemesi testőrségben 120 magyar szolgált: 100 Magyarországról, 20 pedig Erdélyből érkezett. Parancsnokuk mindig valamelyik magyar főnemes volt. A testőrség tagjait a magyar vármegyék válogatták ki, meggyéknként két főt. Állandóan az uralkodó mellett tartózkodtak, minden utazására elkísérték. Ők adták a királynő lakosztálya előtt strázsáló őrszemeket. Díszes egyenruhájukkal emelték a kivonulások, ünnepélyek fényét.

A gödöllői barokk Grassalkovich-kastély.
• *Jellemezd a barokk stílust! (Segít a 6. osztályos tankönyv 32. leckéje és a 140. oldalon szereplő Versailles-kép.)*

Az Esterházy-kastély Fertődön. Méreteivel, berendezésével, külön színházával egy valóságos magyar Versailles volt. Hála Bécs közelségének, a bálakon és a Haydn által vezényelt koncerteknek, a legrangosabb bécsi körök is szívesen megfordultak itt. „Ha jó operaelőadást akarok hallgatni, Eszterházára megyek – mondogatta Mária Terézia. @ Nézz utána – például az interneten –, miről híres Haydn!

Gulyások és tiszai halászok • *Mutasd meg a jellegzetes paraszti viseleteket: a bő vászongatyát és a subát! Mi a különbség a gulya, a konda és a ménes között? (Segít a Magyar értelmező kéziszótár.) Mondd el a kép alapján, hogyan folyt a halászat!*

Felső-magyarországi parasztok • *Figyeld meg a férfi jellegzetes bajusz- és hajviseletét! Mit tapasztalsz? Mondd el a kép háttérben látható jelenet alapján, hogy mire használták a parasztok kezében látható szerszámokat?*

A kisnemesek ősi birtokai az évszázadok során a fiúgyermekek között felaprózódtak, ahogyan a földbirtokot örökölték. Sokuk már úgy édegett, mint a jobbágyok. „Bocskoros” vagy „hétszilvafás” nemeseknek gúnyolták őket, arra utalva, hogy birtokukon jó, ha hét szilvafa volt. Földjük alig-alig nyújtott megélhetést, sokan elszegődtek iparosnak vagy értelmiségi foglalkozást tanultak.

Az ipar középkorias fejletlensége miatt ebben az időben hazánkban a **polgárság** létszáma jelentéktelen volt.

A **jobbágyság úrbéri terhei** nem voltak olyan súlyosak, mint Kelet-Európa más területein. A földesúri kizsákmányolásnak határt szabott, hogy a jobbágyok általában elköltözhetek a földjükről. Az ország számos ritkán lakott területe erre jó lehetőségeket is adott. A jobbágyok helyzetét viszont súlyosította a nyakukon élőködő osztrák hadsereg jelenléte.

A felvilágosult önkényuralom

Miért felvilágosult? Mária Terézia a Habsburg Birodalmat – benne Magyarországgal – a felvilágosodás szellemében kormányozta. Állama így új feladatokat is vállalt az egészség- és az oktatásügy terén.

- *Hogyan igyekezett az uralkodónő a jobbágyok helyzetén segíteni?*

A királynő rendeletekkel fejlesztette az **egészségügyet**. Kötelezővé tette minden megye számára, hogy képzett orvost alkalmazzon, fizetéssel. Ők a szegény népet ingyen gyógyították. Mária Terézia utasítására az egyetemen megkezdődött az orvosok képzése. Rendeletet adott ki arról, hogy mindenütt alkalmazzanak bábaasszonyt*, aki a szegényeket ingyen látja el.

Kiadta az **oktatási rendeletét**, amely a kötelező **népoktatásról** szól. Előírta, hogy 6 és 12 éves kora között minden gyereknek iskolába kell járnia.

Miért önkényuralom? A legfőbb hatalmi szerv, a **törvényhozás** szerve az **országgyűlés** (azaz a rendek gyűlése) volt. Hazánkban ezt régen (latin eredetű szóval) **diétának** nevezték. Az országgyűlésbe a magyar vármegyék küldtek nemesi képviselőket, korabeli kifejezéssel követeket. *Mária Terézia uralkodásának második felében azonban egyáltalán nem hívta össze az országgyűlést.*

Erdélyt Bécsből külön irányították, mintha mindig is külön állam

Mária Terézia oktatási rendelete, a Ratio Educationis (ráció edukációnisz)

lett volna. A királyi hivatalok így könnyebben rá tudták kényszeríteni akarataikat az országészre.

Magyarországot az *uralkodótól függő kormányzások* irányították.

3 Ezek voltak a **végrehajtó hatalom** szervei, tehát ezek *hajtották végre a törvényeket, rendeleteket.* (A bírói hatalmat a Magyar Királyi Kúria gyakorolta.)

Az önkényuralom legfőbb jellegzetessége, hogy **nem válnak szét a hatalmi ágak**, minden hatalom élén az uralkodó és tanácsosai állnak. A király – idegen szóval élve – *abszolút** hatalmat gyakorol.

• *A jobbágyok fölött milyen szerv ítélkezett? (6. osztályos tankönyv, 84. oldal)*

Az állandó hadsereg

• *A magyar feudális államban a nemesség nem fizetett adót. Ehelyett „a vérükkel adóztak” – ahogyan a korban mondták. Mit jelent ez?*

A másfél évszázados török elnyomás és a meg-megújuló háborúk a Habsburg Birodalmon belül a *közös védelem* feladatát helyezték előtérbe. A kiképzetlen, rosszul felszerelt nemesi hadsereg erre már nem volt alkalmas. Nagyrészt idegen, a birodalom más területeiről sorozott katonákból álló, **állandó hadsereg** állomásozott az országban, őket a *magyar parasztok élmezőnyük, szállásolták el.*

A diétának (tehát az országgyűlésnek) bele kellett egyeznie abba, hogy a magyar parasztok között is gyakran tartsanak sorozásokat. **4** Hol rábeszéléssel, hol „kötéllal fogták össze” az újoncokat. A besorozott legények sokszor 10-14 évig katonáskodtak a birodalom távoli területein.

Az állandó hadsereget korszerűsítették, létszámát a birodalomban több százezer főre duzzasztották. *A nemesi adómentesség viszont az állandó hadsereg létrejöttével elavulttá, értelmetlenné vált.*

Habsburg katonai zászló a XIX. század elejéről. Rajta a Habsburgok jelképe, a kétfejű sas

Összefoglaló kérdések

1. Jellemezd a nemesség három rétegét!
2. Mi a (bécsi) magyar testőrség?
3. Milyen tényezők javították a jobbágyság életkörülményeit? (Vedd figyelembe az előző leckében tanultakat is!)
4. Miért volt fejletlen a polgárság Magyarországon?
5. Magyarázd meg a „felvilágosult abszolútizmus” kifejezés mindkét szavát!
6. Hogyan tudott beleszólni a magyar országgyűlés a hatalomba?
7. Miért korszerűbb az állandó hadsereg az időnként összehívott nemesi hadaknál?

3 *A végrehajtó hatalom szervei, a kormányzások a következők voltak:*

1. *A* (Magyar Királyi Udvari) *Kancellária.* Bécsben működött. Ez továbbította az uralkodó rendeleteit Magyarországra.

2. *A Helytartótanács.* Pozsonyban, majd Budán működött. Ügyosztályokra osztva gyakorolta a végrehajtó hatalmat. Ma ezeket az osztályokat minisztériumoknak mondanánk. Tanácsosait a király nevezte ki.

3. A pénzügyeket a bécsi udvar alá rendelt Magyar Királyi *Kamara* irányította.

4 *A XVIII. században az állandó katonaságba való sorozás úgy történt, hogy megyénként kivetették a megajánlott létszámot, majd a falvakban besorozták a katonákat. Először azokat, akik önként jelentkeztek, majd ha így nem érték el a megfelelő létszámot, erőszakkal, azaz kötéllel fogdosták össze az újoncokat. Erről szól a népdal:*

„Már minálunk verbuválnak* kötéllel,
Úgy viszik a szegény legényt erővel.
A gazdagnak négy-öt fia, nem bántják,
A szegénynek, ha egy is van, elrántják.”

• *A „gazdag” jelen esetben – persze – nem nemes, hanem gazdag parasztot jelent, aki meg tudta vesztegetni a hatóságot. A nemeseknek miért nem kellett félniük a sorozástól?*

A felvilágosult önkényuralom

Társadalom:

- A nemesség hármass rétegződése:
 - főnemesség;
 - köznemesség;
 - kismemesség.
- Kis létszámú polgárság.
- Jobbágyság (a társadalom nagy többsége).

Felvilágosult önkényuralom:

- Rendeletek a felvilágosodás szellemében: úrbéri rendelet, az oktatás-ügy és az egészségügy fejlesztése.
- Állandó birodalmi hadsereg.

BOSZORKÁNYÜLDÖZÉS A FELVILÁGOSODÁS ÉVSZÁZADÁBAN!

1728-ban Szegeden még tartottak boszorkányperert. Ebben az évben az aszály miatt végzetesen rossz volt a termés Szeged környékén, az előző években pedig pestis tizedelte a lakosságot. Elterjedt az a babonás magyarázat, hogy a boszorkányok eladták az esőt hét évre a törököknek. 14 boszorkányt égettek meg a Boszorkányszigeten. A kivégzettek közt volt a város egyik bírója (Rózsa Dániel) is. Úgy került a vádlottak közé, hogy a „fő boszorkány”, egy bába a kínvallatás során bosszúból a város néhány vezetőjét bűntársként nevezte meg.

• *A magyar boszorkányhitben úgy tartották, a boszorkány állattá tud változtatni valakit. Innen származik a „lővő tesz valakit” szólásunk.*

A MADÉFALVI VESZEDELEM

A erdélyi székelyek jó része évszázadok óta katonáskodással foglalkozott. Őrizték a határokat, feladatuk volt a rablók és a csempészek elfogása – cserében adómentességet élveztek. A Rákóczi-szabadságharc után a bécsi udvar lefegyverezte a székelyeket. A XVIII. század közepén azonban – amikor szükségessé vált az osztrák hadsereg fejlesztése – a császári hadseregbe akarták kényszeríteni őket. A székelyek többsége nem állt kötélnek. Félték attól, hogy egyszerre kell katonáskodniuk, adózniuk és földet művelniük. Erőszakos toborzásokra került sor, a székelyek közben több helyütt fegyveresen is ellenálltak a császári katonáknak.

A madéfalvi veszedelem helyszínén emelt emlékmű és felirata • Számolj! Hány éve történt az esemény?

1764-ben, egy januári reggelen az osztrák katonaság ágyúzni kezdte Madéfalvát. Ide menekült sok székely legény a sorozás elől. Ez nem harc volt, inkább vérfürdő, amelynek több száz székely esett áldozatul. A falu leégett, ami megmaradt belőle, azt a katonák kirabolták. A menekülők alatt beszakadt az Olt folyó jege, sokan a jeges vízbe veszték.

A véres események után sok székelyt besoroztak a hadseregbe, de ott falu legényei (több ezer ember) elmenekültek a szomszédos Moldvába.

Madéfalva Erdélyben van, nem messze Csíkszeredától. A véres események színhelyén ma emlékmű áll.

• *Mi tanultunk korábban a székelyekről?*

• *Vajon miért fegyverezte le Bécs a szabadságharc leverése után a székelyeket?*

🌐 *Nézz utána! Melyik mai országban található az említett helységek? (Történelmi atlasz 19/a)*

🌐 *Keress meg a történelmi atlaszban Moldvát! (19/a) Milyen uralom alatt állt ekkor?*

